Милица А. Кандић[1]
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

УДК 821.163.41.09-32 Илић Л.
https://doi.org/10.46630/ish.12.2026.11

ПОМОРИШЈЕ И ПРИРОДНЕ НЕПОГОДЕ У ЗБИРЦИ ПРИПОВЕДАКА *ДОЛИНОМ МОРИША* ЛАЗАРА ИЛИЋА[2]

Апстракт: Близина граница Србије и Румуније утицала је на стварање бројних писаца чији је главни стваралачки спецификум и потекао на међи ових двеју земаља. На тој размеђи стварају бројни познати писци попут: Ђорђа Бранковића, Димитрија Тирола, Саве Текелије, Доситеја Обрадовића, Теодора Радичевића, Ђуре Јакшића, Милоша Црњанског и бројних других стваралаца, креирајући слику Темишвара и бројних других градова око Дунава, али и времена, друштвених, историјских и културних прилика доба у коме су живели и стварали. О томе сведоче и бројни часописи који су покретани на тим просторима а који су представљали ангажман зарад неговања и очувања културног суживота Србије и Румуније.

У овом раду бавићемо се, поред периодизације и осврта на културна, историјска и књижевна дешавања која су утицала на стваралаштво писаца, анализом корпуса из збирке приповедака Лазара Илића *Долином Мориша* који указује на предео око Дунава (румунског дела), и показати како је тај простор обележио део његовог живота. Истраживање ће предочити поетички доживљај предела, те природних непогода и указати на значај за стваралаца, као и на његове тенденције ка реалистичкој поетици приповедања и сликања пејзажа, иако је стваралац временски веома далеко од епохе ка којој исказује склоност. Временске непогоде – суше и поплаве карактеристичне су за ове области, будући да чести описи указују на утицај, самим тим и на одређење у погледу свакодневних активности попут земљорадње и преласка преко реке, затим и радова у пољу.

Кључне речи: Лазар Илић, (сеоске) приповетке, Мориш, природа, природне непогоде, екопоетика, геопоетика.

[1] milica.kandic@filum.kg.ac.rs

[2] Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о преносу средстава за финансирање научноистраживачког рада истраживача на акредитованим високошколским установама у 2025. години број: 451-03-136/2025-03/ 200198.).

1. Уводне напомене

Многи писци Баната о којима је полемисао Миливој Ненин у својој студији „Сви моји банатски писци" пишу и говоре о Дунаву као инспирацијском језгру које им је помогло да начине бројне историјске реминисценције, те да полемишу и о бројним културним дешавањима у земљи. Ипак, поезија Јована Стерије Поповића, Јована Суботића и каснијих стваралаца овековечила је ову тему, док су поједини, као што је Војислав Илић, чини се, закаснили да опевају тему Дунава, иако је наречена тематика присутна у његовом песништву, на шта ће касније Љубомир Симовић референсати у својој песми (уп. Ненин 2016: 10–12, 15–17). Поред ове студије, треба указати на немерљив значај дела *Откривање Срба: српска књижевност у Румунији*, зато што окупља важне писце тог региона и указује на културно-историјски аспект који је много година био од великог значаја за опстанак српског и румунског народа у пограничним деловима јер су неговале духовну културу чији се утицај касније и огледа у погледу мисије просвећивања, као и настанку цркава, школа, установа културе. Све ове установе опстајале су захваљујући институцијама које су неговале духовни живот и оснаживале вољу народа да се упркос тешким временима очува идентитет народа. „Сеобе и сеобни елементи обогатили су кроз векове, бројчано и духовно, српски народ у Араду, арадском Поморишју, у Темишвару и темишварској регији, све до Дунава и Дунавске клисуре" (Маџаревић, Гвозденовић и други, 2009: 3). Ту су настајали темељи духовне културе у виду значајних институција попут Матице српске, затим Друштва српске словесности где су забележена бројна имена Срба са простора Румуније, војсковође, градитељи, духовни челници, добротвори попут Саве Текелије и бројних других значајних личности које су представљале стуб културе помоћу кога је опстајало и српско и румунско становништво. Такође, предговор указује на важност постојања културе и просветитељства које су посебно обогатили Доситеј Обрадовић, Јован Стејић, Евхаристија Арсић – прва песникиња Матице српске, затим породица сликара Алексић, Димитрије Тирол – утемељивач Првог српског читалишта у Темишвару, касније и Београдског читалишта (Маџаревић, Гвозденовић и други, 2009: 3). Битну улогу играли су и епископи, а бројне цркве које су постојале указивале су на значај таквих институција за духовност народа, као и на њихову неизоставну важност присутности у животима људи. Бројни ствараоци и друге утицајне културне личности из различитих ниша, посебно са севера Србије, имале су неку врсту контакта са Темишваром, Букурештом или неким другим градом[3], што је оставило значајан траг

[3] Више о тим утицајима у раду „Румунске реалности на страницама српских писаца (XVIII–XIX века)" ауторке Јоане Мургеану (Ioana Murgeanu), на странама 105–112. Рад је настао оквиру зборника *Српско-румунске везе и прожимања на културолошком плану* који је приредио проф. др Миља Н. Радан 2005. године. У раду ауторка објашњава какве су видове сусрета имају српски писци са румунским живљем, где се посебно бави Јоакимом Вујићем,

и уједно потпомогло да се учврсте српско-румунске везе, а један од тих начина био је и развитак штампарије и издаваштва. „У Темишвару је од 1827. до 1829. Димитрије Тирол издавао *Банатски алманах*, поучни историјски и књижевни годишњак. У време Војводства Србије, Милорад Медаковић је 1851. у Темишвару покренуо политички листи *Јужна пчела*, у оквиру којег је излазио и *Књижевни додатак*. Годину дана касније у овом граду је Александар Андрић покренуо књижевни лист *Световид*. Неуморни Тирол је 1854, у оквиру Друштва читалишта фабричког, покренуо *Темишварски календар*" (Церовић 1997: онлајн)[4]. То су само неки од бројних примера који показују значај развоја штампарије, као и неумитну жељу људи тих простора да се образују и информишу о различитим врстама дешавања.

2. Поморишје између књижевне имагинације и реалности

Илићеве приповетке у збирци *Долином Мориша*, када сагледавамо из аспекта природних непогода, у основи се могу поделити према тематици на оне које приказују пејзаже, затим слике суша и слике поплава, изливања реке. Сходно томе, очекују се различити доживљаји природе као и однос према њој, те се запажа и развој приповедачеве мисли у вези са овом тематиком. Приметно је да код сеоског живља тема поплава изазива страх, а суша несрећу због слабих усева, док пејзажи изазивају меланхолична осећања при самом погледу кроз окно воза. Читајући Илићеве приповетке читаоци добијају потпунији увид у проблематику са којом се мештани Поморишја суочавају, али имају прилике и да се упознају са пејажима и лепотама места у околини. Оно што је евидентан проблем кроз историју Румуније јесу суше које су умеле трајати месецима и колико год покушавали да учине нешто по том, суша није јењавала, већ се водостај језера, као и Дунава повлачио стварајући неприлике људима. Приповетке које сведоче о оваквим догађајима јесу „Пред осеком реке" и „Преко трња ка звездама", где се може видети колико су временске прилике одређивале начин живота људи који су им се морали прилагођавати, што је даље утицало и на друштвене, социолошке, економске, привредне услове и ситуацију.

Пре него започнемо разматрање приповетке „Пред осеком реке" морамо истаћи запажање Миливоја Ненина поводом пејзажа Јована Суботића,

Доситејем Обрадовићем, Вуком Стефановићем Караџићем, Милованом Видаковићем, Бранком Радичевићем, Ђуром Јакшићем, Јованом Стеријом Поповићем, Војиславом Илићем, Алексом Шантићем, Јованом Дучићем, Вељком Петровићем, али и стваоцима XX века попут Иве Андрића, Милоша Црњанског, Душана Васиљева, Миодрага Булатовића, РадомираАндрића, Адама Пуслојића.

[4] Церовић, Љубивоје, *Срби у Румунији од раног средњег века до данас*. .<https://www.rastko.rs/antropologija/ljcerovic_srbi_ro.html#_Toc412643872>.

али се ова тврдња свакако односи и на дело које је сада предмет наше анализе. Пејзаж је уједно и бекство од историјских догађаја – потенцијални заборав места и времена у коме се јунак налази, али истовремено пејзаж ту помисао враћа лирском субјекту (уп. Ненин 2016: 8). Дакле, с једне стране се налази бег у садашњи тренутак, док је са друге присутан повратак на прећашње недаће што ће садашњи тренутак, ма колико изгледао лоше, учинити бољим, будући захвалност и мир. Уколико анализирамо приповетку, увидећемо да је основно осећање које предодређује егзистенцију људи Поморишја заправо страх и то оног тренутка када се присећају суша и поплава које би након тога уследиле. Услед тог страха од природе, човек почиње да се удаљава од природе и да је сматра непријатељем. Разлог овој тврдњи јесу потребе и навике људи које Илић ставља у први план, док гледају у облаке и покушавају да прочитају њихову нарав. Драган, један од главних јунака приповетке, помно прати и гледа у воду и облаке, жељно ишчекујући кишу да би се могло скелом прећи преко реке, отићи на пијац и одржати венчање. С једне стране, у глави јунака преплићу се слике готово пресахле реке које његово биће дубоко узнемирава и љути до крајњих граница, док с друге стране рекреира слику венчања које се неће одржати што ће значити победу природе и сви ће му се смејати – он то сматра и личним поразом њега као свекра, оца и домаћина.

> „Посматра сиво-зелену воду и чини му се да никад није ту текла река што понекад насрће на гвоздене мостове, преврће скеле, прелива обале, односи све што у лудом наступу захвати и помахнитало хучи. [...] Ако свадбу одложи, многи ће му се смејати: рећи ће да га је плићак победио. Већ и сам види да нема ништа од сватова са искићеним коњима и колима. И све због дуге суше. Док вода не надође, неће скелом одјекивати весеље, неће се чути рзање разиграних коња" (Илић 1975: 7).

„Воде овде симболизују обесмишљено постојање, подложно времену и пролазности, које делује у складу са женским принципом 'влажности'" (Cirlot 2001: 89). Јунак у неколико наврата преиспитује саму реку у немогућности да поверује да је то иста она река чије се корито у пролеће напуни водом од снега који се топио. Ова слика јесте контрастно постављена суши са ниским водостајем, плитком реком, сувим песком, коритом које је зарасло у коров те подсећа на гробље, док људи гледају у небо тражећи облаке који ће окончати сушу. „Сувоћа је принцип који је у директној супротности са оним органског живота. Овај последњи је повезан са плодношћу земље — биљним и животињским животом", напомиње Кирлот (2001: 89). Гледајући у реку, ко јој не познаје нарав, не може ни претпоставити њену разорну моћ, а то је управо оно чега се јунак највише прибојава, што га обеспокојава ноћу и тера да на сваки шум устаје, то је заправо и наговештај јунакове трауме изазване прећашњим трагичним догађајима поплаве са смртним исходом. Ова слика бива најпре најављена, а касније је у сећање скелар и Драган при-

зивају, напомињући посебно 1970. годину када се десила страшна поплава. Готово исушено речно корито без живота које представља садашњу слику контрастно је постављена слици где река разара све око себе, а моћ природе је толика да ужасава човека чинећи га беспомоћним тако да може само посматрати оно што се око њега дешава попут ствари, без могућности да било шта предузме.

> „Набујала река надолази, далеко се излива и све пред собом уништава. И као од шале проваљују долме и немилосрдно све пред собом плаве. [...] Мутна вода разуздано ври; надолази уз пратњу заглушујуће буке. Све дроби снага њених таласа. Подрива жиле, чупа дрвеће и успут га ломи. Час га, као дављеника, издиже на површину, час га вуче ка мутном дну. [...] Све хаотично преврће, окреће, помешано једно с другим; река својом сатанском снагом обележава места где доноси смрт. Неком се очи надуле од непроспаваних ноћи, неком од плача. Све је опхрвала туга голема" (Илић 1975: 11).

Вода каква је у стварности готово пресахла, у сећању Драгана и скелеције бива оживљена са свим оним несрећама и животима које је однела. Она је у сећањима веома жива, попут неког створења које има сопствену вољу и нарав и својом огромном снагом одлучује о животима људи и ствари које јој се на путу нађу, док садашња слика није ни изблиза таква. То само говори о елементу воде и несталној, променљивој природи које се човек гнуша јер пружа осећај несигурности и подсећа на пролазност тренутака и ствари. У имагинацији два јунака вода је достигла такве размере да је постала сатанско створење које бира где доноси смрт. Ово је, дакле, потпуно опозитна слика од онога што је очекивано[5]: да пролећне воде буду мирне, свеже, да подстичу буђење[6] и плодност предела јер воде готово да уопште ни нема, а њено одсуство дубоко провоцира, фрустрира и љути Драгана. Наведени пример био је један од већих удара природе на човека, који ће се памтити, препричавати и преносити са генерације на генерацију како би људи знали да је разорна моћ воде уништила све пред собом за трен ока и сведочити о ништавности људске судбине пред непогодама. Поред искуства, преносе се и страх и паника, али и траума, а све то чини човека још даљим од природе што за последицу има све мање препознавање и умење читања природе.

Драган је главни јунак растрзан између жеље и трауме и на тој разини пребива јако дуго, љутећи се на реку, али се, на крају приповетке у његовом бићу ипак дешава преокрет јер схвата да на силе природе не може утицати, те је бесмислено кривити природу за све, исто као што се не може живети у страху од препрека већ мора научити да својим радом победи природу и да непрестано мора ићи напред упркос свему. Заправо, културолошки и

[5] „Када је о благости и свежини реч, можемо пратити готово материјално стварање метафоре која води приписује сва ублажавајућа својства" (Башлар 1998: 198). То се најпре односи на реке, тј. слатке воде које имају умирујуће дејство на човека.

[6] Видети детаљније о томе у: Башлар 1998: 45.

друштвени кодови који стварају комплексе испречили су се јунаковој срећи и захвалности на тренутку у коме пребива упркос недаћама. Али, оваква сећања учинила су га срећним што је то све прошлост и да ће се река поново претворити у животворну, само треба бити стрпљив, а решење ће се у неком тренутку већ пронаћи. Главна проблематика нареченог феномена пребива у томе што вода изазива у јунаку башларовско сањарење које бива пробуђено и у исти мах осујећено, где се запажа да је имагинација дубоко продрла и постала везана за природу. Како Башлар напомиње (1998: 33): „Поново ће постати жива и природна [огледала у својству рефлексија стварности] тек када будемо могли да их упоредимо са живом и природном водом, када имагинација поново буде *постала природна*, буде могла да прими учешће призора реке". Тек када се човек, самим тим и имагинација, поново споји и врати природи, моћи ће да сагледа и прихвати стварност без идеализације и да се отргне од привида имагинације и жеља које га толико одвајају од реалности. Самим тим, човек ће поново задобити духовност или је пак повратити и изнова задобити снагу духа и борбеност која је својствена животности. Приповетка бива окончана умирујућим тоном јунака који почиње да разумева дуалну природу реке и као такву је прихвата, те тако може постићи хармонију са природом у тежњи ка оном вишем, савршенијем а то подразумева превазићи непогоде, па биле оне на симболичном плану или фигуративно исказане.

Слика суше и њених последица запажају се и у приповеци „Преко трња ка звездама" где сеоски живаљ брине о томе чиме ће прехранити стоку. Овде се запажа човеково делање и тражење решења, за разлику од пређашње приповетке где су људи чекали и били препуштени на милост и немилост природи. „Однос између културе и природе није само реципрочан, већ и високо хијерархизован. Тешко је замислити ситуацију у којој би култура и окружење имали апсолутно једнаку тежину у одређивању облика одређеног културног обрасца. Улога културе делује као примарна. Претпоставка о супериорности културе над природом произлази из тезе да је култура у стању да трансцендира природне услове, односно да 'покори природу'" (Horáková 2017: 165). Приповетка говори о важном преокрету где сада човек узима ствар у своје руке, јер жели да предупреди долазак лоших временских услова тако да ипак има чиме да прехрани породицу и стоку. Самим тим, реч је и о културолошком напретку где човек сада осећа надмоћност над природом, превазилазећи и предупређујући примарну покоравајућу беспомоћност. Обрт се дешава и као последица смене власти, у смислу промене председника који је завео ред у селу, саграђене су штале, појила за стоку, индустријски стакленици за поврће. Делање човеково допринело је да поврће одолева мразевима и ветру, али грађење стакленика уништило је пределе природе који никада нису били коришћени. Цивилизација је увелико донела бољитак и олакшала човеку преживљавање, с тим што је природа морала

да испашта како би се човеков наум остварио. „Рођени ни добри ни зли, људи обликују сами себе у друштвеној активности која се одвија у датим историјским околностима" (Sahlins 2008: 96). То само сведочи о човековој предодређености да дела сходно друштвеним мерилима, што га одваја од примарне природе. Експлоатација земљишта у приповеци човеку доноси нову добит, нове искористиве површине, али значи и уништавање природе која постаје непријатељ цивилизацији јер је сувишна и заузима место које припада њему јер користи бенефите земље за сопствену корист.

> „Булдожер се напрегао, брекће, за воланом седи млад човек. Својим челичним грудима грдосија захвата и гура тону изривене земље, изравнава затрављене јамурине земљишта које никад није коришћено. На све стране виде се искидане жиле кукуте, коприве, трња. Ту ће се на површини од шест хектара подићи индустријски стакленик за поврће.
> И онда ће се и зими, кад дуну оштри, јаки ветрови и кад љути мразеви разголите небо, а иње посребри земљу и дрвеће, испод топлог поткровља стакленика смешити и кроз окна пркосити хладноћи зарудело поврће" (Илић 1975: 29).

Овде је на делу онтолошка дихотомизација природе (материје) и културе (духа) и доводи до епистемичке дихотомизације, а као последицу има природу као странца, непрепознатљива је (уп. Welsch 2022: 207). „Јер ако наша средства сазнања, као *res cogitans*, припадају једном поретку који нема ништа заједничко са природом као res extensa, онда та средства сазнања нису у стању да успоставе било какву кореспонденцију са природом; уместо тога, ми смо препуштени искључиво конструисању природе и фабрикацији света у складу са сопственом имагинацијом. Дух и природа више не стоје заједно" (Welsch 2022: 207). За разлику од претходне приповетке, запажа интервенција човека и цивилизацијски уплив који ради на томе да природу прилагоди себи и да је укроти, у чему и јесте *diferentia specifica* зато што претходна приповетка показује немилосрдност природе, али и човека који је препуштен на милост и немилост, што сада није случај јер он овде чини све да предупреди губитке и лоше временске услове и да упркос њима опстане. „Ипак, како је убедљиво тврдио Леви-Строс, подела на природу и културу није само антрополошки концепт, већ се у извесном облику може пронаћи у свим друштвима као когнитивни механизам за разумевање света" (Horáková 2017: 164). Постојећи механизам који се увелико укоренио у друштво обликује га према сопственим потребама и начелима, формирајући извесне кодове и мишљења првенствено прилагођена антропоцену. Будући да се ради о савременој приповеци која обрађује тематику напретка друштва у индустријском и привредном смислу, мора се имати у виду да је тема тада била веома актуелна, баш као што је то и сада, сходно томе да се проблем суше у Румунији и даље, упркос бројним напорима, није могао решити. Тиме се показује да су српски писци на граници пратили културолошку, политичку, друштвену ситуацију у земљи и имплементирали догађаје у своја

дела сагледавајући проблем лично, као да је њихов. Савремени прикази природе подразумевају присуство возова, телефонских бандера, индустријских и радних машина, стаклениκа, појила, скела, електричне енергије који су постали део свакодневице.

„Сузе туге" представљају меланхолични приказ реке Мориш и околине, на путу ка месту одредишта. Приповедач пред нас ставља природне слике као оне које се повинују силама природе и силама природе самог приповедача, а оне даље, како Башлар напомиње (1998: 229), од природних елемената узимају материју и кретање, те такве слике постају динамичне, делују у нама самима. Читаоци имају прилике да се са пејзажем и крајем упознају из визуре путника који посматра предео кроз прозорско окно и попут туристичког водича описује живописни крај и успон и спуштање воза преко Јужних Карпата где се налази масив Бучеђ, затим долина реке Прахова, и врхове Омул и Крајман, затим места Предеал, Буштењ и Синаја. Овај веома детаљан опис указује на географске одреднице које су сада позната туристичка места и то се све чини са циљем да се укаже на природне лепоте и складност погледа који се пред јунакињом као посматрачем отвара. „Оно што је важно јесте да се места сећања могу схватити и посматрати дословно, у њиховим физичким димензијама — као у случају музеја, гробаља или споменика. Могу се, међутим, разумети и метафорички. У том другом случају, све симболичке праксе присутне у колективном памћењу постају места сећања, обликујући идентитет и слику једне заједнице" (Szpociński 2003: 21). „Топонимија заузима посебно место у књижевности о местима сећања. Име и сећање на прошлост скривено у том имену чине се једним од кључних елемената савременог дискурса о памћењу места" (Rybicka 2012: 136). Истовремено, вредност ове приповетке не пребива само у томе што се представља једна земља посредством књижевног дела, већ приповедач осведочава поетику саме земље – предела, шума, поља, њива, искрчених места где се налази срце цивилизације са својим грађевинама и димњацима. Тиме бива отворено поље геопоетике које у дискурсу приказује примену релација поетике, тј. поетике земље и географије. И не само то, од самог почетка запажа се отварање текста за земљу, тј. за представе о земљи (уп. White 2014: 108). Оно што аутор чини кроз књижевни текст јесте да кроз приповедање створи дискурс који кроз носталгију проговара о земљи и изнова је исписује кроз сопствени доживљај. Помоћу приповедања ауторке које има функцију да наративизује природу, пејзажи као да су догађаји који активно учествују у механизму носталгије у оквиру психологије јунакиње, запажа се и истиче сама географија земље кроз коју се путује, што омогућава читаоцима да поред фиктивног прате и стварносни свет који је уткан у литерарни. Геопоетика овде представља рефлексију стварности кроз поетику текста, док поетика пејзажа представља личну, унутрашњу, психолошку рефлексију света јунакиње. Такав спој омогућава сагледавање предела као

дела карактеризације јунакиње и њеног емотивног света, док стварносни део упућује на књижевност као сведочанство путописне стварности, што додатно усложњава нивое тумачења и сагледавања приповетке као такве. С друге стране, приказује се нови феномен усредсређености књижевности на однос човека и простора о чему Кенет Вајт говори седамдесетих година XX века, предочавајући тако нову свест о свету која се налази у центру стварања дела. Поред тога, приповетка отвара цивилизацијски, културолошки аспект који прави дистинкцију између предела који се не могу у толикој мери сматрати нетакнутим, и града, престонице препуне зграда, знамености, установа од друштвеног и културног значаја без природног окружења. И управо у том кључу, геопоетика бива представља као поље истраживања које поново доводи у питање теоријске претпоставке просторне референцијалности и књижевног стварања у контексту постмодерности. У том контексту, ствара се нова људска картографија као људска перцепција простора из чега даље произлази нова територијална конфигурација. Самим тим подразумева се нова перцепција места из аспекта личног доживљаја који је преточен кроз приповедање у текст сам.

> „... Брзи воз је једно време јурио поред реке Мориша, носећи ме ка главноме граду миле отаџбине. Затим се змијски провлачио између брегова, завлачио се у тунеле, као да рони у срце мајке земље, и поново излазио на дневну светлост. И све поред чега је воз пролазио стално је јурило негде уназад. [...] После дужег успињања и спуштања преко Јужних Карпата, појави се масив Бучеђ, стојећи као стражар изнад долине Прахове, са врховима Омул и Карајман. Пролазимо долином Прахове, где се налазе живописна климатска места: Предеал, Буштењ, Синаја. Убрзо планине нестадоше у сивилу замагљеног видика" (Илић 1975: 120).

„Књижевност је носилац историјског памћења захваљујући свом материјалном, језичком и симболичком облику. Њена улога, међутим, јесте улога архива. Поновићу, са Берентом – она није усмерена на логос, већ на живи биос историје. Због тога књижевност која тематизује, интерпретира, реконструише, фабрикује или митологизује места сећања — како фиктивна тако и стварна — постаје не само топографија историје, већ и облик дијалога са прошлошћу, садашњошћу и будућношћу" (Rybicka 2012: 138). Овде треба напоменути да се ауторкини утисци и имагинација мешају са пределима производећи јединствени приказ пејзажа и подстичући динамизам природе која је овде један од актера догађаја јер се на самом путу, пре разговора са путником ауторка само упознаје са призорима који јој пред очима искрсавају. И тако, путујући час у само срце Мајке Земље, а час у небеса, пред читаоцима се отварају и искрсавају слике препуне склада, хармоније зелених предела и њива, док се као њихова супротност описују градови где грађевине својим нескладом одскачу од идиле на какву су очи јунакиње на путу навикле. Ипак, наговештај Букурешта назире се помоћу високих зграда,

цркава, чађавих димњака и плавичасте измаглице која одваја цивилизацију од планинског дела прекривеног шумама, и равница са кукурузом и мањим насељима.

Лазару Илићу су ипак замерали што је недовољно искористио свој стваралачки таленат, али је, као што запажамо, остао веран реалистичком приказивању и осликавању сеоске средине и људи. Како напомиње Вукадиновић (2001: онлајн)[7], Илић је: „приповедач у души остао бескрајно одан својој љубави за сељачки свет и природно општење са завичајним банатским поднебљем".

3. Закључне напомене

Истраживање је најпре имало за циљ да предочи књижевно остварење Лазара Илића који се у оквиру савременог стваралаштва дотакао теме Поморишја, румунске области око реке Дунав. Затим, посредством корпуса, показује се доживљај тог региона, док реалистички описи доприносе дубљем доживљају природе која се читаоцима предочава. Свака од анализираних приповедака представља другачију тему: једна се тиче природних непогода, али и нарави људи Поморишја, друга настоји да укаже на проблем немаштине због лоших временских прилика и да покаже како увођење технологије може то питање да предупреди, док трећа представља географски и пејзажни приказ делова земље из воза. Међутим, он то чини са једног новог аспекта те се можемо упознати и са проблемима са којима се мештани суочавају, затим са нарави природе, посебно река и времена који су, закључићемо, непредвидиви. Такође, дотакли смо се теме индустријализације, настојања развитка привреде, технолошки напредак који је, ако сагледамо мања места и градове које је приповедач описао, све видљивији и присутнији, толико да постаје увелико део свакодневице. Занимљиво је то што је Илић предочио читав тај процес који је најпре проистекао из потребе да се природне непогоде попут поплава, суше, мразева предупреде, како би људи имали од чега да се прехране и тиме привреда не би испаштала. То само указује на прелазак на другачији начин живота, чиме се друштво мења, али и све више удаљава од природе, чак и у мањим местима, не само у градовима како би се то очекивало. Сходно томе, долазимо до закључка да је Илић приповедач изузетно свестан људи, друштва, окружења и свих измена које су се дешавале, желео је да их забележи, те да остану сведочанство тог времена, и не само то, већ је делима отварао важне проблеме за које можемо рећи да су и даље веома актуелни.

[7] Вукадиновић, Миљурко, *Приближавања: Огледи из књижевности Срба у Румунији: Роман*. < https://www.rastko.rs/rastko-ro/mvukadinovic-priblizavanja_c.htm>.

Извори

Илић, 1975: Л. Илић, *Долином Мориша*, Букурешт: Критерион.

Литература

Башлар, 1998: Г. Башлар, *Вода и снови: оглед о имагинацији материје*. Сремски Карловци · Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

White, 2014: K. White, *Panorama géopoétique. Théorie d`une textonique de la Terre*. Lapoutroie: Editions de la Revue des Ressources.

Welsch, 2022: W. Welsch, „Nature versus Culture?", *in: The Journal of Kitsch, Camp and Mass Culture*, Volume 1 / 2022. Germany: Friedrich-Schiller-Universität Jena, pp. 205–218.

Вукадиновић, Миљурко, *Приближавања: Огледи из књижевности Срба у Румунији: Роман*. <https://www.rastko.rs/rastko-ro/mvukadinovic-priblizavanja_c.htm>. 15. 10. 2025.

Cirlot, 2001: J. E. Cirlot, *A Dictionary of Symbols*. UK: Barnes & Noble Books.

Маџаревић, Гвозденовић, 2009: С. Маџаревић, С. Гвозденовић, и други, *Откривање Срба: српска књижевност у Румунији*. Крагујевац: Ризница: Град Крагујевац; Темишвар: Савез Срба у Румунији.

Мургеану, 2005: Ј. Мургеану, „Румунске реалности на страницама српских писаца (XVIII–XIX века)". Темишвар: *Српско-румунске везе и прожимања на културолошком плану*, 105–112.

Ненин, 2016: М. Ненин, *Сви моји банатски писци: приказе и прикази*. Ново Милошево: Банатски културни центар.

Rybicka, 2012: E. Rybicka, „Place, Memory, Literature (from the perspective of geopoetics)", *in: Teksty Drugie*, vol. 2. IBL PAN, 126–139.

Sahlins, 2008: Sahlins, Marshall, *The Western Illusion of Human Nature*. Chicago: Prickly Paradigm Press.

Szpociński, 2003: A. Szpocinski, „Places of Memory", *in: Borussia*, vol. 29. 16–27.

Horáková, 2017: H. Horáková, „Thematic section Revisiting the Culture-Nature Divide Under Global Forces / Tematická sekce Přehodnocení hranic mezi kulturou a přírodou pod vlivem globálních sil", *in: Český lid*, Vol. 104, No. 2 (2017). Prague: Institute of Ethnology, Czech Academy of Sciences, 163–182.

Церовић, Љубивоје, *Срби у Румунији од раног средњег века до данас*. <https://www.rastko.rs/antropologija/ljcerovic_srbi_ro.html#_Toc412643872>. 15. 10. 2025.

Milica Kandić

POMORIŠJE AND NATURAL DISASTERS IN LAZAR ILIĆ'S SHORT STORY COLLECTION THROUGH THE VALLEY OF THE MUREȘ

Summary

The proximity of the Serbian–Romanian border played a significant role in shaping the work of numerous writers whose creative identity was forged at the intersection of these two cultures. At this cultural crossroads, many prominent authors – Đorđe Branković, Dimitrije Tirol, Sava Tekelija, Dositej Obradović, Teodor Radičević, Đura Jakšić, Miloš Crnjanski, among others – produced depictions of Timișoara and other towns along the Danube, as well as vivid portrayals of the social, historical, and cultural circumstances of the periods in which they lived and created. Evidence of this cultural coexistence between Serbia and Romania can also be found in the many journals published in the region, which actively contributed to the preservation and cultivation of shared traditions.

This paper, in addition to providing a historical, cultural, and literary framework, focuses on the analysis of Lazar Ilić's short story collection *Through the Valley of the Mureș*. The collection reflects the Danube landscape (particularly the Romanian side) and reveals how this space left an enduring imprint on the author's life and creativity. The study highlights Ilić's poetic perception of landscape and natural disasters, emphasizing their importance for his writing, as well as his inclination toward a realist poetics of narration and landscape description, despite his temporal distance from the literary epoch to which he was most drawn. Natural calamities – especially droughts and floods – are characteristic of this region, and Ilić's frequent depictions underscore their impact on everyday life, from agriculture and river crossings to fieldwork.

Keywords: Lazar Ilić, (rural) short stories, Mureș, nature, natural disasters, ecopoetics, geopoetics.